

УЛУУСКА ХОТУ КӨҮВРҮЛЛҮҮ 60 СЫЛЫН ТУОЛУУТА ТЭРЭЭНИНЧЭЭХТИК БЭЛИЭТЭННЭ

**ЭДЭР КӨЛҮӨНЭ
УМНУБАТ.**

(Көңүрлүү декадатын
сабыалыгы)

Алтынны 9 күнэ, Кизһэ аҕыс чаас сабана, халлаан хараҥарыта Чуралчы салыһанньыттар таҥара дьиэтин томторугар сыйа-быйа дьон тобуоруһан барда. Аҕыйах мунууттан хоту көһөрүллүү 80 сыллар аналлаах кэрэстэбил-декаданы түмүктүү, факкалар хаамыс буслаары турар. Томтор тула мустубут дьон күннээһи соҕунары, хун-дьыл-туругун, кыстыаа киригитэ бэлэмнээһи үлэтин туһунан ойдор-ботур кэпсэтэ турдулар. Өр-өтөр буолбата, үлүн-киэҥ кэтэһиннэригэ-манеһыннарыта суох военкомат түмүлүттэн ускуна "Куохара" рынок таһыттан, нэһи бөлөһүкөн хайдыһан, факкал туугуурдаах эдэр кэлүөнэ бөлөһөбүннэллэрэ оҕууҥ хаһан итэллэрэ көһүөнэ. Ытыс охсор нас хараҥага сүтүһэн факкалдьымыны умайар уоттара хоту көһүтэ баран суоруна сүбүлүмүттэр үлүү ааттара хаһан даһаны үмүлүмүбэтин түстүлүлэҥ. Кэрэстэһи кэнээри мичаттар дойдубут истэрияттар хаһыла сыһуулар халбаһнаабат хара страницан сабан кэспэһэ, очкоттору аһыраһыны үмүлүбэҥ, эрэйи-муну аттарына-хаһнарыһын билбүт ытык кырдыаҥастага убаастабыт убаастабылларын биллэрдиһэр. Бу хаамыга Чуралчы орто оскуолатын, улуустаагы гимназия, спортивнай интернат-оскуола үөрөнөөччилэрэ, ЧФКСИ, Одьулуунуһу лицей, гимназия иһинэн баар СГУ филиалын студентнара — барыта, быһа холосон, 100-чэки эдэр мичат кытааны ылыта үөрдөр элэс оҕол.

Факел туугурдах оёолор өргүүг хээмн кэлэн кэлэрүүлүү 60
сылыгар анаан онгоһуллубут мемориал турар тоиторун икхэ
өттүнэн сэлэми турунан кэбистилэр. Уу-чумулга кулайд тыһа
лүгкүр-лүгкүр тылаата. Диктордар Айта Смирникова, Терентий
Кардешовский кигини долгтур сөнгүр куластарынан очолорру
кэмнэри, 60-ыл анараа өттүгэр буолан ааспыт алдьархайы
санатаһа, уран тылхааһа позгтар хомоһой хоһооннорун ааһан
ийитиннэрдилэр, муһабут дьон уйуллартан хамсааттылар. Төрөөбүт
дойдулардытан хоту көһүгэ баран онно көмүс үлгүхтара хаалбыт
биир дойдубааһтарбытын көрүстээн сангата сүхх соннуһа

турдубут. Бу түзүлгө түстөх дьон, сүгүтүлгөтөр өйдөлүтөр түрө санал-оноо суккулан эсептүүн бэйэлэрэ эрэ билэн эрдиктэрэ. Энбэх эрэйи кыһалганы билбэт ытык кырдыгастарбыт чугас дьоннору, эдэр савастарыгарун сириттэн күрөңгөтө күһэлибэт добоотторун санаан карахтарын уутун кистэбэттэр, диринник үлгө тыһыннар.

Салтты ууус диялматын баһымын бастаы солбуйарын В.И.Чипичаров мустубут дыогко, чулаан ыччаттарга ачкан тыл атт. Кырдыбас кулуна ааптан СР дорубуйа кармстабылын утулук уюнуна, "Бочуот Знаг" орден калемера, хоту каларулуку калтылааба А.И.Пермяков харда тылы кеткете. Обо саанын ыар кэмизрин, ийэтин ачкан аста, ыччаттарга кэс тылын тизгэс. Олорон улуустазды ыччат управлениетын начальнига А.А. Зехаров." Калар кулуна каларулуку алдыарыйын хаһан дагану умуно суога. Биир дойдудалхартыб албан ааттарын уюлгэс уйэстизиктин", — диян тылларын мустубут дыогко инникиги эркин уоксатта.

Алтынны 2 күнүгэр көһөрүлүү 60 сылыгар аналлаах кэрнэстэбил-декада чэрчитинэн Чурапчы-Кэбээйи маршрутунан сүүрө барыт ЧФКСИ студенттара этэнгэ эриилэн кэлэннэр, бу күн музей томторугар муустубт дьонго аэаан тренердэр Е.К.Абрамов ар санаалаах сүүрүктэр сырылларын тустарынан кылгастык сырдатта. Ол кэннэ улус дьаһалтатын баһылыгын солбуйааччы А.С.Мустинова марафончугарга марафонтан чаһыйбакка, биир дойдулуктара көһөрүлөн тийэс сымдыыт сирдизгир – Кэбээйи тудук ыраак сытар улуска дьирэ сууэн кэлбиттөрүнэн мааста тыйаларын билгэрдэ. Д.П.Чеченбутов "Харак үлээк дьхтхылар" дьэн көмүстүн, көһөрүлүү 60 сылыгар аэаан оҕолуллубут ымыылы туттарда, ыччат үпрөөлөннөтэ хэс биирдүүлэрэгэр харчынан биризмийэ олокутуурун туһунан иһитиннэрдэ.

Түмүккө улуустаабы гимназия IQ кылааһын үөрэнэчигэ Алеша Сивцев андабар тылларын дордоонноохтук аакыта дагуулулаах түгэниэн буолла. “Аҕа дойдуну көмүстүү Улуу сэрии бара турдагына бийиги оройуоһомут хайа бастыт агарым – 41 колхозтун дьонун-сэргэтин бүс-бүтүнүү күс өтүтүнэн хоту көһөрбүттара диэн уоо номоро онгоһоммут, үлэлэри угулдууру үһүһээнгэ киллэртэрмэхпит, улуустат ичичи сайдытыгар, үлэһэ-үөрэһэ, наукага сана ситиһимэлэри бөлүһөөһүнгэ, дыһ олохун уйгутун дэлэтигэ, тэрөөбүт норуоллут үтүө үгэстэрин утумнааһынгэ эһиги үтүө хоһобургутунан үрдүккэ, сырдкага, үлэһэч кээһиңгэ дуулуһуһут”, – диэн андабар тылларын эттэ. Ол кэинэ Саха сирин Гимниһин добуһуоллатан кыһарлуту 60 сылыгар аналлаах “кэрэстэбил-декада түмүктэммитиһин аардыһына. Дьон аа-дьуо дьиктэрин дики тэрэһиһтар. Арай хараҥа халааһыҥа сүһүмүү умайар сүһүмүк сулуһтар үөһэттэн өҥөйө турдулар, санаабыр сиргэ чугаһаабыкка, өссө күдүк чаһыйбыкка дили буолбүттар.

Галина ГОВОРОВА.

ЧУРАПЧЫ – КЭБЭЭЙИ – ЧУРАПЧЫ СУУРҮҮ МАРАФОНА

Улуга кәсүдөт, ыраакка дияри сыймыкта сытар таска устун чагнаа-чопчоптик үстөнөн сыйлаах-соруутка аядайк суурен дугуян илер оюлору айанынчтар сойуя-денкиргил, кимчээрий-тууларый, торо суурен илаларый диябттин эргийэ-аргийэ көрөллөр. Бу мезгил сууруктар буолбатактар – ыраах Кэбэйи улуулугар тиний сыналлах, хоту көлүрүлүү 50 сылыгар еналлаах кэриэстөбил-декада марефонун кыттылаахтара, ол эбэтэр ЧФКСИ студэннара. Киинлэр кимчээртин, хайдах быгылаахтык суурен, сыйдан кимбитэрин билсэрин институтка сырыттын. Бастаан сууруну илгээ-садалаан иддэ сылдыбыт Е.К. Абрамовы көрсөн килсэтиим.

– Ойруу – спорт саймай кы-
рагынабай жүргүзөрттөн бийр-

дэстэрэ. Дэлгэрэ алтыгшадара дуо чэлхэки атлетиканы спорт коро-
левиата дээн. Мин сүүрүүгэ тренери-
нэн үлэлзобитим 27 сүл буол-
ла. Ол уластын тугары сүл ахсын
иккитэ-үстэ үөрэтэр оболорбун
үрэхэ сүүрүүгэ илгэе сылдан-
чыбын. Пробекса оболор
күннээби дьырыккэ ситиһилэктэ-
рин ситиһаллар, бэйэлэрин сык-
тарын билиһиллэр, тутуурдак,
дьаныардак буоларга үөрэнэл-
лэр. Ол курдук, бу алыһаа хонук-
таарыта көһөрүлүү 60 сылыгар
аналлаһа декадара Чурчиги –
Кэбээйи – Чурчиги маршутуни-
нылаанамыт марабонига ах-
сык буоланамыт ситиһилэктэтик
сүүрэн кэллэбит. ЭКФСИ студэн-
нэрэ Дмитрий Снордов(IV курс),
Илья Ивансов (II курс), Василий
Марков (II курс), Васа Лукин
(IIкурс), Людэ Мигалкина (III
курс), Вера Бамакина (III курс),

ону таһминан врач Ноёса Александр Ивановича буолан сырыттыбыт. Суолбут кунанан буолан, Кускуй дьон нэһиликэска тинийдэстэхпитин, Кэбээйиттон төнөнүбүт. Барыта бэллээн-аммытын курдук, улахан ыарахаттары көрсүбүккэ, этэҥиз сылдан кэллибит. Хайдак сылдыкбылпыт, оҕолор сийлиһи кэсикэстэрэ, — дьон беран Егор Константиновун марафон кыттыккаларын кытта билиһиннээбэ.

Салгы орто дистанцияда сүүрүткү республика жас даңкы төгүлгөч чемпиону Дмитрий Сидоров, институт III курсу студенткалара Людэ Мигалычева, Вера Баишеваны кутта кел-

СР ГОСУДАРСТ
БЫНБАРДА

бэтгэм. Олус сэргэх, элбэх хэлсээннээх, элэхэй багуйн оюолор буолан бнэрдилэр.

— Марафонга сүүрч баруул дун сохучуу байрны элпигтэрэ. Бастаан нэгэв ыраах ситар Кэбээйи улуунтар тий-ийсхэтэхлэгиттэн толло санаа-былпыт.

Алтынны 2 күнүз күнүс 12 ч. 30 м. интернат-оскуула топтолуптан стартабыллыт. Чураччы-таары ГАИ полуттан саралаан ас-тафотанан сүүрүлүлүт. Ол эбатар бирдини күйи 2 км сүүрү-сүүрү сыннынар, хардары-таары оол-бийын сүйлөбт камчыкталат.

(Бүтүүтүн 2 стр. көр).

СР ГОСУДАРСТВЕННОЙ МУННЬАБЫН (ИЛ ТҮМЭН) ДЕПУТАТТАРЫН
БЫЫБАРДААНЫНГА БЭЛЭМНЭНИИ ҮЛЭЛЭР САБАЛАНЫЛАР

2002 сэл ахсынны 29 күнүгэр Саха Республикатын Государственной Муныабын (Ил Түмэн) депутаттарын быыбардара ытыллыаҕа. Алтынны 10 күнүгэр итинэ бэлэмнэни үлэһэри саралалыын бастаы этэбыгар аныамыт селекторнай муунах киин быыбардыыр комиссия, уокруктаагы быыбардыыр комиссия чилиэннэро, улуустар баһылыктара, хаһыат уонна телевидение үлэһиттэро кыттылаах ытылынна. Киин быыбардыыр комиссия председателин солбуйаачы А. Д. Крисевапкин быыбардыр ытылыа хаанык тэрээһин үлэһэр сараламмыттарын биллэринэрдэ, улуустар таһымыарыгар хаанык үлэһэр сараланыастаахтарыгар соруу туроруда. Киин быһылгы быыбардар биир палаталаах ытыллыалларынан олус уустуктардаах буолуохтарын тоһоролсон билиэтэте. Быыбардар саҕа тахсылалаабыт Российскай Федерация уонна Саха Республикаһын сокуоннарыгар олорукруохтаахтарынан, олору билии, туһаныы булгуччулаабын ыйда. Территориальнай, уокруктардаагы, участвтардаагы быыбардыыр комиссиялары тэрийиыгэ ураты болломтолоостук сыһыаннаһы наадатыгар тоһоосто, тустаах субулэри биирдэ. Быыбардааччылар испийиэхтэрин олорук, быыбардыыр участвтары димэнэ-

МЕМОРИАЛ – норуот сүгүрүүтэ

Чурагны көһөрүлүүгүн 60
сылыгтар аныккан Кариевтабын
декадатын бири үмүтүлүбүз
түгөнмөй маныха Өйдө-
бүбүкүк мемориал ачылыпта
буолар. Алгачкын 3 күндөз Чу-
рагны саялаңкылыгыз тәңгә-
дыкыгыз толморуз бу мем-
риалы ачыы сиргизгә-туомугар
үүлүс баһылыга И.Н.Аммосов
бейәттин тыл эгитигер бу
Өйдөбүбүк мемориал норуот
үбүзүн иткениз норуот түпүгү-
нан онгоһуллубутун тоһоһоһон
туран ыйыта.

Дээд, хирдыга да, бу үл-
хачны чыгырбас рынок хэмгэр
маньны улахан киэнтээлһиннээ
бүтүн мемориал-ансамбли, бу-
олам барам адыс кылгас
бодьдохо, тутуу нуруот чакы
да бу 60 сүл анжара өгүдэр бу-
олбут трагедияны ис сүрүр-
тэн ылынылтыкан сийлиһин-
нэ. Итх — үбүлээлһинин туһунан
этгэхтэ.

Отгон бүгүн саагыран, мөлгөөн-дасаан оңдорор келерүүлүгү кыттымалдаштарын бу ыра санааларын тутан-оңгондон жиндик оңсоор килердилер? Ол тулунан эмиз бу балке чүн улуустары капиталнай тулуу управлениматын начальнига А.М.Кириллинга кытча хероон көмүрүбилитин тизгездэйт.

Мемориал суурин хэмч, билдэн туурар. Ийэ ордунуун туурар скульптурата. Бу буюру кутан онгорбут үрдүк буюунууах үрдүгэр туурар. Маньаха буюру кутуута Чурапчагаары сулуу тутар көрөр. ГУП (начальник Н.Н.Попов), "Мелioresции" ГУП (Г.В.Смирников) үлэзэбиггэр. Статуя тимир-бетон олобун (фундаменты) кутуутун "Чурапчагросстрой" АК (А.И.Иванов) уонна үлүстээбэй капиталнай туугу управлениета (кылаабынай инженер П.Н.Дьячковский) мосой-аргас мыылатар. Статуя бэйэтэ В.Н.Дьячковской бырайыатынан СР П.А.Ойуунускай аатынан Государственной бириммийатин лауреата, архитектор Э.И.Пахомов быйааны салайымтыынан уонна кыттыгытынан эмиз манна мистэтигэр кутуулан ситиһууллубут. Аны онно тахсар тимир-бетон хиримизс — символический. Ол эбэтэр оччотоору кэмгэ ороһуон көтүүгэ барбыт көлөстөрүн ахсаанынан 41 үстэллээх. Ону билигин таас бөлөһө кутуулар гонимодарычч быйыстынан

ылсан үлэин сымдыар "Центруксиаб"ТУП (М.Н.Матвеев) биргиздэлэриттэн туюктар оҕорбуттар. Мемориа территориятын күрүтүн улуустары үөрэх управлениета специалистары, студениэры ылан тутарбыт.

Монумент-скульптура турар булгунынарын эрлгччи хас бирирдин келгугэ барбты 41 колхоз зата суруулбулт магс тумба-плиталар бавалар. Ити биллгитин. Балар кэлин бетонунан кутуллуухаахтар итэнэнэ колхозтар ааттар суруулбулт мэрамной плиталар сыйла-риллыахтаахтар. Киирэр аарка икки өггүгэр ысгамыйкалар даах. Кини трассаттан мемориалга тахсар суулу Чуралчы-таабы "Дорстрой" ХЭО (П.М.Наумов) оигорбут. Аны "1942-1947" дизи суруктаах Алтан Куолаккы улусука бил-лэр свэрщик С.Г. Слесерс таган өггөбүт. Итинник улус хас бирирдин... кэлгиттэн сабаллан эдэр-эмэн барыта кыттыгастаах тулуга бу.

Мемориал итн хүрчигтүүтэн скульптуратыг дээр, ол эбэтэр тухч баар тохойотутан тнмир-бетон тугууларын байрамыагн бүүс-бүтүнлүүтн, маных буулустоох днзн айбыг абатынан-автсрынн бнр дойдулаахыг, бэйгээ коһо-руллууну этннн-хазыннн бнл-бнт художон Василий Николаевич Дьяковский буолар. Кннн бу үлэтнн заттаак-суоллаах бнр ндэлээтэрэ урдүтүк снэ-налаатылар, огтн днн-сэргэ махтала муугура суок.

Үлэ бийлгилт от ыйытган эрэ саралымныт. Барыга 1,5 млн. солк. үлэ. Манга бир дойдун лахпыт, СР Правительствотын Председателитн бастакы солбулааччы Е.А.Борисов туруоруунан үбүнэн — 500 тың. солк. республикатаагы “Үтү дымал” дирекцията (И.В.Бочкарев) кемелеспүт. Отгон мемориалы тутууга савасчытынан улуустаагы капиталнай тутуу управлениета ананан үлдүспүт.

Этэр курдук, дынг норуот багатынан, кини куулукан ту-туллубут бу мемориал-ан-самбля – хаан-уруу дьоммут сырдык хэриэстэригэр – сүгүрүйүү.

С.СМИРНКОВА

А. СЛЕПЦОВ.

Хаварышлар: (Ўзбекистон ўқув-
- марфиди қўшынмада)
Дмитрий Сидорова, Лёда Милан
тара, Вера Биллсена, тренер
ЕКАБРАВА

Россия милицията тэриллэбитэ 200 сылын

БИИР ДОЙДУЛААХПЫТ МИЛИЦИЯ ПОДПОЛКОВНИГА

(Очерк)

1

Суруйар геройум Саха сириттэн 60-ча талыы уолагары кытта Алтайскай кыраайга ис сэриндэргэ сулууспалаабыта. Хас да куораттарынан үлээн көннөрүмэр холуонналарга хаайылаахтары маныыллара, производственной объектарга үлэстэллэрэ. Сахалар сулууспаларын энкилэ суох толороллоро, эт-хаан өттүнэн сайдыылаахтара, хоту дойду тыйыс усулуобуйата кинилэри тулуурдаах, дулуурдаах, булугас ейдөөх, сатабыллаах буоларга үөрэппитэ. М.Оконешников, Д.Седлашев (Бүлүүттэн) сержантскай оскуоланы бүтэрбиттэрэ, отделение командирларын, взвод командирларын кемелөөчүлөрүнэн барыс сулууспалаабыттар.

Советскай Армия туйгуннара дойдуларыгар иккилэниэ уолускаа бараан кэлбиттэрэ, дембелгэ баралларыгар дэлгэ даҕаны чаастарын командира полковник Беликов, штаб начальнига. Скородумов алгыс тыстарын этэн атаарыахтара дуо!

Дьюкуускайга сынныан түбэн бараан, Коля Ис дымала министерствотун аанын аһар. Дьэ, итинтэн саҕаланар кини бу түбүктээх үлэс олобун 35 сылын анааһына, 13 сыл устата араас оройуоннарга отдел начальнигынан, начальнигы солбуйааччынан үлэлиир. Бастаан Бүлүү куоратыгар участкочайынан аһаар. Суола-иннэ мөлтөх улахан оройуонга начальнигы кытта дьуһурунай чааска үс кемелөөчү, атын сулууспаларга ГАИ-га, баһаарынай чааска, холуобунай ирдэбилгэ, паспортнай остуолга, ОБХСС-ка бичигин эрэ киһи үлэлиирэ. Икки участковой баара. Нэһиликтэр ырааһынан тэнийэн сыталлар. Самолетунан тийиэххэ сөп. Бардакхына кырата 2-3 хонон бараан кэлэрин. Бүлүүттэн аҕыс көстөөх Кыһыл Сыырга неби уонна ганы көрдөөчүлөр олохсуйбуттара, араас омук дьонно тобуоруспута. Бэрээдэк саҕааһа, хаайыыга олохсуйбуттар, прописката суохтар үксэ-эбиттэрэ.

Түбүк элбэбэ, олуо тыҥааһыннааһа, аҕыйах чаас сынныанын, угууу дьолго тэҥнээбэ. ССРС Верховнай Советын Президиумун итириктээһини, күлүтээннээһини утары охсуһууну күүһүрдү туһунан БНАаҕа тахсыбыта. Милиция аҕыйах үлэһиттэ туту ситиһиэхтэрэ? Общественносока тирээбэрэргэ улахан үлэ бардыта. Хас нэһилиэк ахсын штаты таһынан участковойлар аһааһытара, партийнай тэрилтэлэр, олохтоох Сэбиэттэр

Н.И.Ноев 1940 с. Чакыр нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Үлэтин 1960 с. Чурапчы промкомбинатыгар рабочайынан саҕалаабыта. 1962 сылтан үс сыл устата Советскай Армия кэксэтигэр сулууспалыыр. Онтон младшай сержант Ис дымала министерствотунан Бүлүүгэ участковой инспекторынан аһааран барар. Бэйэтигэр ирдэбиллээгин, үлэлиир кэскиллээгин көрөннөр, Москвага милиция үрдүкү оскуолатыгар үөрэххэ ыыталлар. Правовед идэтин ылан дойдутугар кэлэр, Орто Халыма, Сунтаар, Нам оройуоннарыгар ИДьО начальнигы солбуйааччынан үлэлиир. 1994 сылтан бочуоттаах сынныаланга олохтор.

Кэргэннээх, икки оболоох, сиэннээх. Милиция подполковнига уонна туйгуна билигин даҕаны мүнүүтэбэ да илиитин үлэттэн араарбат, актыыбынай позициялаах, общественной олохтон туора турбат.

ДНД үлэтин илээн-сигалаан, салайан үлэстэппиттэрэ. Ити милиция сотрудиниктарыгар доһуһунаах көмө, тирэх этэ. Николай Иванович Бүлүүгэ үлэтин олохтобуна Бөгүн нэһилиэгиттэн бири киһи айдааны тарыттын туһунан биллэрин кэлэр. Дьону өлөрөөрү суоһурбаммыт, хас да киһини кырбаабыт. Участковой бэрт суһаллык хомунан айан массмынатынан алта көстөөх сиргэ айанныыр. Көмүс күһүн көрүөххэ кэрэтэ. Бастаан ситиһистийэ ыттар, дымалатын оңорор уонна сельсовет үлэһиттэрин, штаты таһынан инспекторы кытта буруйдаахха барар. Бүлүүтүбүт, онно быһаарсыахпыт, сааһын ылар буолуоххына мд, араа кустуохпут, куобах, мас көтөрө түбүһүт, — диэбит киниэхэ. Саҕын бараллар, утары милиция массмынаты көрсүөхтөөх. Тутуллан илээччи Хо-мустаах күөлүттэн көрөнү түгүннэри мтан түбэрэр, участковой киһитин кэти сылдьар. Түөрт чаас хаамаан массмынаты көрсөллөр.

Оройуон киһинтэн сүүрбэ биэс көстөөх Баппааһы нэһилиэгэр Илбэҕэ бөһүөлэгэ бар, онтон алта көстөөх фермага Таскин оронноор баппата диэн биллэрин кэлэр. Урут хаста да киһини өлөрөн хаайыыга сыппыт. Бу сырыыга ыалларын өлөртүөм диэн куттабыт, биригэ олохтор дьахтарын кырбаабыт. Ноев Антошканан чаас аһаар кетэн тийэр, күөл хаарын көтөр аал күөрчэхтин ыттар. Саҕата "Беларусь" тракторы бэлэмнээбит, киниэ 9 чаас сабана тустаах сирдэригэр тийэллэр. Тракториһынын оһонноордору таһырдыа таһааран ситиһестийэллэр. Түүн бири чааска үлэһитин түмүктээн төһөлөөр, араа сынныанан ылаалар. Суоллара куһаҕан, оһонноор утуулар саһаата суох, эгэ милиция үлэһиттэ утууу дуо? Бэлэм сытар. Нөгүөс күнүгэр Илбэҕэ оһон-

нооро аны маһаһыннан таһаары уорбутун арылар. Ити күн, хата, самолет тийэн Бүлүүтүбүт.

Бүлүүгэ М. дини киһи дьоннорун өлөрөөрү саалаахыттар дружинниктары кытта барар. Алтынныкытаах хаар түбэн тэйээрэрэ. Сир-дойду, дьыһ-уот барыта манан. Ааны аһааттарын кытта убаһа саа өчарка ыт дружинникка ыстаммытын калбарыс гыһан биэрэр. Сүгүнэн далбаатана сылдьар күлүгэни бэстийэтинэн үөһэ ытан уолуһанмыр. Ити курдук участковой милиционер общественносока тирээбэрэн бэрээдэги олохтоһууга утумнаах үлэтин тэрийэр. Дьон мустан арыгыллыыр сирдэрин көрөр-истэр, бэрээдэги кэлэр олохторго дьылэринэн сыһын өйдөтөр, сүбэллэр үлэни ыттар. Милиция үлэтигэр оройуон салалтата улахан болломтотун уураара. Участковойлар үлэлэрэ-партийнай муннаахтарга, Сэбиэттэр сессияларыгар куруутун истилэрэ, нэһиликтиниэ киһи дьүүлүгэр тураара. Ол да иһин дьон олохун аһааччылааччы бэйэтигэр үрдүк ирдэбиллээбэ. Бүлүүгэ үс сыл үлэлиир, онтон бири сылын Кыһыл Сыырга аһаарар. Биригэ үлэстэбит дьонноругар үтүө өйдөбүлү хаалларар.

2

Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттылааһа, милиция ветерана Т.Алексеев манньа аһтар:

— Элбэх күннэрдьыллар ааспыттарын иһин, биригэ үлэстэбит эбэтэр ханнык эмэ түгүннэргэ билиит, көрбүт дьонкуттан туох эрэ бэллэ суолу-инни хаалларбытара хаһан да санаабыттан сүтүтүтэр. Алта уонус сылларга Бүлүү отделигар кыра, хатыгыр эдэр оҕо киһи үлэбэ аһааран кэлбитэ. Мин милицияга тийэх сылларбын үлэлиирим. Офицер званиялаах киһини участковойнан аһаабытара. Үлэтигэр эрчимнээх, ирдэбиллээх

элэр сотрудиник оройуонга чорбочу биллэн-көстөн барбыта. Үлэтин принцибэ — "Ким да буоллун-сохуон ирдэбилтэ бири" дини. Биригэ түбэлтэни өйдүүбүн: ССКП райкомун иккис секретаря Г. олохон иһэр массмынаты суол быраабыла-тын кэспитигэр боротоксул оңорбута. Ол кэһиниттэн туспа кэспити буолбуттаа.

Участковой инспектор Ноев үлэ биригэстэн вахсыбаа дьулуурдаахтык үлэстэн, бэрээдэги кэлбэччилэри кыһаас кэм иһнэр булаттаан, дьүүлүгэ туруорара, сохуоннай эһиэтигэстэ тартарара, отделига аһарытааһа.

Эдэр киһини Бүлүү биригэ дьылханыаах, бэрээдэк элбэхтик кэлбэлэр учаастагар — Кыһыл Сыырга партий райкома участковойман ыттар. Манна Николай Иванович милиция дьыһнээх оскуолатын буһуутун-хатыһын барбыта. Урут кыһаан арыллыбатах тоҕус холуобунай буруйу, ол иһингэр хас даһаараан буруйдаары арыллыта, бөһүөлэккэ общественнай бэрээдэги биллэ-көстө тупсарбыта. Ону учуоттаан, участковой үлэтин үрдүктүк сыһаанлаан, Бүлүүгэ неби-гаһы көрдүүр экспедиция начальнига Туги Эвальд Раймондович "Урал" мо-тошкы фондатын уонна толору хааччыллылаах дьыһи биэрбитэ. Итин-ник түбэлтэ билиги ор-ганнарытыгар бэрт сэдэх буолуучу. Оччолорго соҕотох да буолуо. Ноев үлэтин олус астына-рым, эдэр үлэһиттэргэ кини тутта холбур оңос-торум.

Н.И.Ноев Советскай милиция 50 сылыгар ми-лиция туйгунун аатын ылабыта. Кыһыл Сыырга үлэлииригэр Бүлүүттэн холуобунай ирдэбилтэн да, ситиһестийэ ор-ганнарыттан да биригэ даҕаны киһи кэлбэтэбэ. Бары-тын соҕотобун бэрийэрэ. Арай биригэ киһи өлөрсүүлээх дьыһаада прокуратураттан бэрээ-тэбинтэ, судислекспер-тэн араа кэлэ сыды-

ыбытара. Хаһааһын кэр-гэни, икки оҕотун саа-нан ытан дьууктаабыт, милиция кэспитигэр бэйэтигэр тийиһимит. Остуолга сурук уонна харчы хаалларбыт, бары сыһыннаахтар, ынырык харгыһа этэ. Кыһыл Сыырга мотуордаах оңочолор үтүктүк сураба суох сүтэллэрэ. Ноев уоруйах уолу тутан, хас эмит сылы быһа кыһаан арыллыбатах дьыһаалары ыраас мууска ууран биэр-битэ, кимнээх тэрийбит-терин биэбитэ.

3

Сэрин кэһинээби оҕолор дьылбаларын курдук, Николай Ивано-вич дьылбата ырааһа. Дьыһ кэргэнигэ тохсус оҕоһон күн сирин көрбүтэ. Сэрин, сут сыл-ларыгар сэттэ оҕо суору-ма суолламмытара. Аҕаһа Коля биригэ сааһыгар кэргэнигэ, икки оҕотуттан барбыта. Уолчаан ачыктааһыны, тоһууну, ырыанын толо-ру биэбитэ. Үстэ өлөр ыарыһтан быһааммыта. Үөрэнэр кэһингэр, биэс уонус сыллардаахха, ин-тернатка ылбаккалар биэс-алта биэрээтэлээх сиртэн сылдьан үөрэнэ саһаабыта. Таһас-сап хантан кэлэйт? Икки өттүттэн сэбиргэхтэтэн, хам ылааран, мй устата суорбан-тэллэх киһитэ буолбута. Эмп диэн суоҕа. Хата, кинириннээн аһата испиригэ уугуттан уолу атаһар туруорбу-та.

Уон икки сааһыгар сүөһү хомуйааччы, кэһин — отчуг. Бостууктуурун сабана күһүн ынахтара тэлэһиттэ иһэр аһах-бал-лай бараллар, мамматтар. Ахсынныгы колхозтаах-тар уопсай муннаахтары-нан мамматтар үтү Коля Ноевтан толоторго уура-ахтаабыттар.

Сороҕор Хаһалаһы-нан, Хаһаһыһынан сыһыан үөрэмэккэ хаа-лар. Орто үөрэги үлэһит-үлэһин сүүрбэ икки сааһыгар мичат кэһээ-ити оскуолаларга бүтэ-рэр. Олоххо тар-дыһылаах киһи эһири-дэри-мускуурлары аһаан,

үлэттэн дьолун булбута. Булүүгэ олохун ар-гыһын, Баппааһы кыһыһы Евдокия Ива-новна Леонтьеваны кыт-та ыал буолан тордо буру-ону унаарыппытара. Ду-ня оччолорго народнай суукка алтыс сылын сек-ретардыра. Кэргэни түүнү-күнү буһуэрбэт ыарахан үлэтин өйдүүр-өйүүр, киниэхэ биэс ты-ыл буолара. Дэлгэ Кыһыл Сыырга барсыа дуо, хас да оройуоннары-нан тэлэһиэр кэһини-гэр кэксэлээх хаамсыбы-та. Үстэ оҕоломмуттар-ыттан биригэрэ оһолго түбэспитэ.

1969 сыллаахха Кыһыл Сыыртан кэскил-лээх үлэһити Москвага ИДьМ үрдүкү оскуолаты-гар үөрэххэ ыыталлар. Экзаменнары ситиһин-лээхтик туттарар, миши-ция уустук, мындыр идэ-тигэр уһуулулар. Биригэ үөрэммиттэриттэн хас да киһи генерал званиятын ылабыттар. Олортон би-ригэстэрэ РФ ИДьМ ми-нистрэ Ерин В.Ф. Ельци-ни кытта Саха сиригэр кэлэ сылдьан Н.И.Ноевы таба көрөн, дьон быһыһыттан булан ис-тигник кэспэппитэ. Но-евтар дьыһ кэргэнтэрэ түөрт оройуонунан көһө сылтан үлэстэбиттэрэ. Кэһин сирэ-буора өң, дьонно сайаһа Нам сир-гэр дьааһыларын түһэр-дилэр, дьыһ-уот туттан, сүөһү-ас иһиттэн, оһуруот аһыт арааһын үүннэрэн быр-бааччы олохторлор. Николай Иванович об-щественнай дууһалаах, аһынныгас, аһаары киһи, мүнүүтэни да туһата суох аһарбат. Милицияга үлэ-лииригэр партийнай тэ-ригтэ солбуллубат секре-тара, Нам сэлэһинээтин ветераннары сэбистин уһунуук салайбыта. Кыр-дыаһастар, кыһааһылар сүрбэр-чугастык ыһылар. Элбэх киһиэхэ кыага тийэр-иһи дьыһ ылаалларыгар тийэ кемелөөтө.

Милиция ветеранын орҕаһа үлэлииригэр сүрүн соруга дьону хаай-арга, сууттарга диэн бу-олбута этэ, мичаты бу-руйу оңорууттан араһа-чылыһара, өйдөтөр үлэни ыттар. Хаайылыбыт дьонго киһилин сыһа-ны ирдирэ, олохтуура. Икки оройуонга кини-жон объекттар тутулал-лары ситиһитэ.

Ноев Н.И. баһарбыт баһатын, санаабыт санаа-тын толорон, биригэ үлэ-лэстэбит таһаарыстарыгар сирдэрбэккэ, чэпчэки-тигэ үктээн, мүүһү күлэн, билигин да эдэрдин эр-чимнээх. Уон икки ме-даллаах, элбэх знактары-нан бэлэстэммитэ, гра-моталарын, махтал су-руктарын аһаан сиппэ-кин. Олохун суола туһалаахтык, чэһинээ-дик бараан иһэриннэн вете-ран кизн туттуон туттар.

Россияга ис дьыһаа орҕаһа тэриллэбитэ 200 сыла туолуутугар аһа-мыт республикага ыт-тылар түгэһтэ Николай Иванович кыттыаһа.

А.ВАСИЛЬЕВ.

Хаартыска: Чакыр-тан биригэ дойдулаахпыт, Нам сэлэһинээтин бочу-оттаах гражданина, ми-лиция подполковнига Н.И.Ноев.

